

Piezīmes pie diskusijas par tiesu kritikas pieļaujamību un nepieciešamību

LAURIS LIEPA

Zvērināts advokāts, Latvijas
Zvērinātu advokātu kolēģijas
Disciplinārlietu komisijas
priekšsēdētājs

Profesora, zvērināta advokāta Kalvja Torgāna ¹ un Tiesnešu ētikas komisijas ² publikācijas izdevumā "Jurista Vārds" šī gada aprīlī un maijā aktualizēja nozīmīgu jautājumu – tiesas kritiku. Šī ir īpaši jutīga tēma, un teju vai katra publikācija, katrs izteikums par tiesu darbu tiek rūpīgi vērtēts un apspriests profesionāļu aprindās.

Bieži vien konstruktīva kritika tiek pārprasta un tās pautājam nākas saņemt pārmetumus par autoritātes apstrīdēšanu vai pat tiesu varas prestiža graušānu. Tāpēc jāpateicas profesoram Torgānam par viņa profesionālo drosmi, publicējot kritisku rakstu par procesā pieredzēto, un Tiesnešu ētikas komisijai, tūlītīgi reaģējot un uzsākot diskusiju, kura, visticamāk, nebeigsies ar šo publikāciju sēriju. Abstrahējoties no iespējamo iesaistīto personu emocionālā lādiņa vai šīs diskusijas ietekmes uz konkrētiem procesiem, šādas debates vērtējamas pozitīvi, jo atklāta saruna profesionālā izdevumā par trūkumiem un piedāvājumi tos novērst ir vērtīgs līdzeklis ne tikai konkrētu problēmu analīzei, bet arī iedrošinājums publiski izteikties par neatbilstībām un uzlabojumiem sistēmā. Atzīstot, ka tiesu sistēma nav perfekta un tiesu un tiesnešu darbā ir nepieciešami uzlabojumi, jāpieņem, ka argumentēta kritika ir viens no labākajiem instrumentiem, kā pievērst juristu un sabiedrības uzmanību nepilnībām un veicināt to drīzāku novēršanu.

Aplūkojot tiesu kritikas jomu detalizētāk, būtu jāizdala tiesiskās sistēmas kritika, konkrēta tiesas procesa kritika un specifiska tiesas nolēmuma kritika. Pirmajā gadījumā kritikas objekts ir salīdzinoši abstrakts, taču divos pārējos kritika ir vērsta uz identificējama tiesas procesa (galvenokārt – tiesneša darbu procesa vadišanā) un tā "galaprodukta" novērtējumu. Par tiesiskās sistēmas vai tiesu darba kopējo vērtējumu valda vispārēja vienprātība – konstruktīva kritika ir nepieciešama un veicināma. Profesora Torgāna publikācijā uzmanība veltīta vairākiem konkrētiem jautājumiem identificējamā lietā un vienlaikus arī vispārīgiem tiesnešu ētikas un profesionālā regulējuma institūtiem, no kuriem īpaši varētu izdalīt tēzi, ka disciplinārā vai ētiskā atbildība tiesnesim var iestāties par tiesas procesā pieļautu rupju neuzmanību vai ļaunprātīgu rīcību un nav jāgaida, līdz spēkā stāties nolēmums lietā, lai aicinātu tiesnešu disciplinārās atbildības institūcijas izvērtēt tiesneša rīcību. Šāds secinājums izriet no Tiesnešu disciplinārās atbildības likuma pirmā panta kopsakarā ar trešā un ceturtā panta noteikumiem, un tāpēc disciplinārās atbildības jomas speciālistiem tas *per se* nerada pamatu debatēm vai iebildumiem.

Tiesnešu ētikas komisijas viedoklī šī tēze netiek apstrīdēta, vienlaikus komisija aicina "paturēt prātā, ka pareizais forums tiesisku strīdu izšķiršanai ir tiesa". Tiesnešu ētikas komisijai var piekrist, ka tiesas process paredz plašu līdzekļu klāstu tā sauktās iekšējās kritikas instrumentiem. Pirmkārt, tiesu varas likumā paredzētā vairāku instanču tiesāšanās kārtība ietver procesa dalībnieku rosinātu zemākas instances nolēmuma un procesa gaitas pārskatu, tāpat netieši arī tiesneša darba kritisku novērtējumu. Šo novērtējumu veic citi tiesneši augstākas instances tiesā, un, kā tas, atsaucoties uz Augstākās tiesas 2019. gada 22. februāra plēnuma atreferējumu, norādīts profesora publikācijā, lielā daļā izskatīto lietu Augstākā tiesa ir pilnīgi vai daļēji atcēlusi zemākas instances tiesas nolēmumus. Tas nozīmē, ka tiesas un tiesneša darba kritika ir neizbēgama sastāvdaļa katrā gadījumā, kad procesa dalībnieki izmanto tiesības sūdzēties par sev nelabvēlīgo nolēmumu.

Papildus šai kritikai pastāv vēl divi – retāk izmantoti – iekšējās kritikas instrumenti. Pirmkārt, nolēmuma kritiku tiesnešu atsevišķajās domās var paust tie tiesas sastāva dalībnieki, kas pilnībā vai daļēji nepiekrīt vairākuma viedoklim par lietas risinājumu vai tā pamatojumu. Latvijā tas pagaidām ir salīdzinoši reti izmantots instruments, izņemot Satversmes tiesas lietas, kur atsevišķo domu skaits pie Satversmes tiesas spriedumiem ir pēdējā laikā pieaudzis. Otrkārt, tiesiskās sistēmas un tiesnešu

profesijas ietvaros ir pieejams tāds nozīmīgs iekšējās kritikas līdzeklis kā disciplinārās atbildības process, ko piemēro par tiesneša darbību vai uzvedību, kas ir pretrunā ar likuma vai profesionālās ētikas normām. Disciplināro atbildību arī var uzskatīt par iekšējās kritikas līdzekli, jo to īsteno vērtējamo tiesnešu pašu ievēlēti kolēģi gan pirmajā, gan pārsūdzības instancē.

Vienlaikus disciplinārās atbildības institūts ir piedzīvojis transformāciju un, piemērojot Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr. 2015-06-01 atziņas un apsvērumus, no tiesnešu foruma iekšējās kontroles un sodīšanas mehānisma ir kļuvis par tiesneša atbildīguma publisku indikatoru. Atzīstot šo likumā paredzēto tiesneša kritikas instrumentu par labāko tiesneša iespējamo pārkāpumu vērtējumam, komisija pauž rezervētu attieksmi pret to, ka procesa dalībnieks vērsas pie ārējās kritikas instrumenta – publikācijas par iespējamām trūkumiem – vēl procesa gaitā, pirms stājies spēkā nolēmums lietā. "Raksta autors būtu varējis izteikt viedokli par nepieciešamību apsvērt tiesnešu disciplinārā atbildības stiprināšanu, arī nepieminot konkrēto lietu, jo tās pieminēšana nekādi nepamato vai nepastiprina autora viedokli. Gluži otrādi, apstāklis, ka autors ir puses pārstāvis rakstā pieminētajā lietā, lasītājam var radīt priekšstatu, ka rakstam ir arī citi, tieši nepieminēti mērķi, proti, ka ar šo rakstu advokāts cenšas arī ārpus tiesas ietekmēt lietas iznākumu."

Secināms, ka Tiesnešu ētikas komisija pieļauj tiesas nolēmuma vai procesa kritiku, pirms tiesas process ir pilnībā noslēdzies un spēkā stājies saistošs spriedums. Turklāt procesa gaitā ir pieļaujama gan iekšējā kritika (piemēram, lūgums vērtēt tiesneša ētisko vai disciplināro atbildību), gan ārējā kritika (publikācija par procesa dalībnieka pamanītām nepilnībām tiesneša darbā).

Vienlaikus Tiesnešu ētikas komisija uzskata, ka konkrētajā gadījumā autors, izmantojot ārējās kritikas kanālus, draud ar disciplināro atbildību tiesnešiem, kas attiecīgajā lietā spriedīs atšķirīgi no autora nostājas. Komisija uzsver apstākli, ka kritiku pauž lietas dalībnieks, kura nostāju tiesa nav akceptējusi. Vispirms Tiesnešu ētikas komisija atsaucas uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi un vispārīgi atzīst, ka "advokāts ir tiesīgs izteikt viedokli par lietu arī ārpus tiesas zāles. Šis viedoklis var būt tiesas darbu kritizējošs". Tomēr komisija konkrētajā gadījumā vienlaikus arī pārmet to, ka raksta autors kā zvērināts advokāts un puses pārstāvis analizē un kritizē pārsūdzēto pirmās instances tiesas spriedumu, pirms lietu izskatījusi apelācijas instances tiesa. "Līdz ar to var paredzēt, ka rakstu izlasīs arī apelācijas instances tiesas tiesneši. Pats par sevi šis fakts nevarētu tikt vērtēts kā advokāta vārda brīvības robežu pārsniegšana. Tomēr autora norādes par tiesnešu disciplinārā atbildību nav tieši saistītas ar tiesas spriedumu, tādēļ apelācijas instances tiesa tās var pamatoti uztvert kā draudus, kas var radīt ietekmi uz to, kā lieta varētu tikt izskatīta apelācijas instances tiesā."

Ja kritika ir argumentēta un pamatota, tā būtu vēra ņemama ne tikai tās adresātam, bet visiem, kas saskaras ar līdzīgām lietām. Ja kritika nav pamatota, to saņēmumais tiesnesis var vēlreiz apsvērt savu rīcību un izdarīt secinājumu, ka satraukumam nav pamata. Nevienā no gadījumiem racionālu kritiku nevar uzskatīt par draudiem. Atklājot savu sāpi publikai, procesa dalībnieks riskē saņemt visnotaļ pretrunīgu reakciju, tai skaitā arī priekšlaicīgu tiesiskā strīda novērtējumu mediju telpā. "Mediju tiesa" reti kad ir uzmanīga, precīza un taisnīga. Tā mēdz vadīties no attiecīgā mirkļa emocijām, nezinot visus lietas apstākļus, un vērtē strīdīgo situāciju pavisam citā kontekstā.

Neitrālam lasītājam prasītos Tiesnešu ētikas komisijas viedokļa precizējums. Komisija norāda, ka procesa dalībnieks var publiski diskutēt par tiesas procesu un pat kritizēt tiesu arī pirms gala nolēmuma pieņemšanas, tomēr tiesa šo kritiku varētu uztvert kā draudus. Šo rindu autora ieskatā, tiesneša darba kritika, ja tā ir argumentēta un pamatota, var tikai uzlabot gan konkrētā tiesneša, gan citu kolēģu darbu. Ja tiesnesis, vadot procesu un sastādot spriedumu, rīkojies godprātīgi un var argumentēt savu izvēli, tam nevajadzētu baidīties no netaisnām sekām vai disciplinārās atbildības. Šajā gadījumā nav nozīmes, vai kritiķis ir akadēmiskā pētījumā iesaistīts zinātnieks, procesa dalībnieks, vai Latvijas Republikas Goda tiesnesis.

RAKSTA ATSAUCES / 2

1. Torgāns K. Tiesas kļūdas un tiesneša neatkarības robežas. Jurista Vārds, 09.04.2019., Nr. 14 (1072), 9.–12. lpp.
2. Tiesnešu ētikas komisijas viedoklis par zvērināta advokāta kritiku tiesai. Jurista Vārds, 14.05.2019., Nr. 19 (1077), 5.–7. lpp.

ATSAUCE UZ ŽURNĀLU

Liepa L. Piezīmes pie diskusijas par tiesu kritikas pieļaujamību un nepieciešamību. Jurista Vārds, 25.06.2019., Nr. 25 (1083), 5.–6. lpp.